

ƏHMƏD YƏSƏVİ MƏNƏVİ KEYFİYYƏTLƏRƏ YİYƏLƏNMƏYİN VACİBLİYİ HAQQINDA

Akif Abbasov,
ARTI-nin elmi katibi,
pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor
E-mail: a.abbasov@arti.edu.az

Açar sözlər: mənəviyyat, mənəvi keyfiyyətlər, tərbiyə, mənəvi tərbiyə, şəxsiyyət;
Ключевые слова: нравственность, нравственные качества, воспитание, нравственное воспитание, личность;
Key words: morality, moral qualities, education, moral education, personality.

İnsanın təşəkkül tapıb formalaşmasında tərbiyə özünəməxsus rol oynayır. Ona görə də istər ailədə, istərsə də məktəbəqədər, təhsil müəssisələrində gənc nəslin tərbiyəsi diqqət mərkəzində dayanır, onlarda mənəvi keyfiyyətlərin inkişaf etdirilməsi qayğısına qalır.

Mənəvi tərbiyə üzrə aparılan işlər uşaqlarda mənəvi şüurun, mənəvi təfəkkürün və mənəvi davranışın formalaşmasına kömək edir. Mütəfəkkirlər, tarixi şəxsiyyətlər, yazıçı və şairlərimiz tərbiyə, o cümlədən, mənəvi tərbiyəyə dair qiymətli fikirlər irəli sürmüşlər. Peyğəmbərimiz Həzrəti Məhəmməd (s.ə.s.) buyurmuşdu: “Tərbiyə valideynin öz övladına verdiyi ən böyük hədiyyədir”.

Biz *yəsəviyyə* nəzəriyyəsinin banisi, din xadimi, türkləri birləşdirən, türk dilini XII əsrdə dünyanın ən inkişaf etmiş dilləri səviyyəsinə qaldırmış böyük mütəfəkkirin – Əhməd Yəsəvinin mənəvi keyfiyyətlərə yiyələnməyin vacibliyi haqqında fikirləri üzərində dayanmaq istəyirik.

Ə. Yəsəvi allah adamı idi. Nümunə götürülməli, pərəstiş edilməli insan idi. O, Türkiyədə ilk türk-islam dövlətlərindən biri olan Qaraxanilərin hakim olduğu dövrdə yaşamışdır. Həmin vaxtlarda o, müqəddəs islam dininin təbliği və yayılması istiqamətində səmərəli fəaliyyət göstərmişdir. Ə. Yəsəvi türk dünyasını islam dəyərləri ətrafında birləşdirən çox böyük şəxsiyyət idi. Anadolunun türkləşməsində və müsəlmanlaşmasında böyük rol oynamışdır.

F.Qaraoğlu “Tarixdə iz buraxanlar: Əhməd Yəsəvi” adlı məqaləsində heç də təsadüfi olaraq yazmamışdır: “Onun dərin mənalı sözləri və tövsiyələri əhalisi köçəri olan qazax-qırğız məmləkətlərində təsirli olub. Ə.Yəsəvi təkkə ədəbiyyatının (xalq ədəbiyyatının ərəb, fars dillərində yazılmış dini mövzuda növüdür – **red.**) ilk təmsilçilərindən biri idi. O, vaxtının çoxunu Allah Təalaya ibadət etməklə və tələbələrinə dini elmləri öyrətməklə keçirərdi. Özünün və tələbələrinin ehtiyaclarını qarşılamaq üçün sənətlə məşğul olardı. Hər kəsə yaxşılıq edər, kimsəyə sıxıntı yaratmazdı. İnsanların səadəti və qurtuluşu üçün çalışardı” (1).

Ə. Yəsəvinin “Divan-i Hikmət” əsəri ayrı-ayrı hikmətlərdən ibarətdir. Qanı və canı ilə türk xalqına bağlı olan, öz millətini dərinləndirən, sevən, saf, nikbin, təmiz qəlbli, humanist bir insan olan böyük mütəfəkkir həmin hikmətlərdə insanları mərhəmətli, alicənab, əliaçıq və səxavətli olmağa çağırır, köməksizə əl uzatmağı, yardımında durmağı məsləhət görürdü. Diqqət edək:

Yaşayıb görsən könül qırıq, məlhəm ol!
Elə məzlum yolda qalsa, yoldaşı ol!

Ə.Yəsəvi yetimləri sevindirməyin böyük savab olduğunu deyirdi. Onun nöqtəyi-nəzərinə, “Qərib, kasıb, yetimləri hər kim sorar, Razi olar o qulundan Allah”.

“Divan-i Hikmət”dəki altıncı hikmət insanları özlərində mərdlik, cəmərdlik, kişilik kimi keyfiyyətləri tərbiyə etməyə səsləyir. Bu keyfiyyətlərdən məhrum olanları kamil hesab etmir. Fikir verək:

Qul Xoca Əhməd, ər olmasan, ölmək yaxşı,
Qırmızı üzünün quru yerdə solması yaxşı.
Torpaq kimi iştirak altında olmağın yaxşı,
Zatı ulu Rəbbim, sığınıb gəldim sənə.

Ə.Yəsəvi öz əsərlərində, o cümlədən, "Divan-i Hikmət"də tamahkar, acgöz adamları da tənqid edirdi. Bu xüsusda deyirdi:

Dünya malın dolu verdim, doymaz gözü.

Bu fikirdən çıxan məntiqi nəticə budur ki, acgöz, tamahkar, xəsis adama dünyanın bütün varı-dövləti verilsə də, onun gözləri doymur.

Əhməd Yəsəvinin tənqid hədəflərindən biri də cahillər idi. O, yaxşı anlayırdı ki, cahil adamdan hər cür yaramazlıq, pislik, bədxahlıq gözləmək olar. "Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti"ndə *cahil* sözünün mənasına belə aydınlıq gətirilir: "Oxumamış, savadsız, avam, nadan, anlamaz, qanmaz, heç şeydən xəbəri olmayan".

Ə.Yəsəvi cahilə aid qənaətlərini aşağıdakı şəkildə ifadə etmişdir:

Cahil ilə keçən ömrüm nar sakar,
Cahil olsan, cəhənnəm ondan çəkinir.
Cahil ilə cəhənnəmə doğru etməyin səfər,
Cahillər içində yarpaq kimi soldum mən iştə.
Cahillərdən yüz min cəfa gördüm mən iştə
Bir şey umma cahillərdən, qədrini bilməz,
Qaranlıq içində yol şaşırsan, yola salmaz...
Boyun büküb yalvarsan, əlini tutmaz,
Cahilləri şikayət edərək gəldim mən iştə.

Yuxarıda deyilənlərdən nəticə çıxaraq. Böyük mütəfəkkirə görə: 1.Cahil ilə keçən ömür hədəərə gedər. 2. Cahildən cəhənnəm də çəkinir. 3.Cahillər içərisində insan fəal həyat mövqeyi tuta bilməz, yəni yarpaq kimi solar. 4.Cahil olan kəs insana yalnız qəm-qüssə gətirər, ona problem yaradar. 5.Cahilin yolunda nə qədər əlləşib-vuruşsan, axırda qədrini bilməz, qiymətləndirməz. 6. Cahil adamdan sənə xeyir gəlməz. 7. Cahil kimsəyə əl uzatmaz.

Ə.Yəsəvi həqiqət bilməyəni insan hesab etmirdi (36-cı hikmət).

Böyük mütəfəkkir yetimlərə xüsusi diqqət və qayğı tələb edirdi:

Yetimi görsəniz, incitməyin,
Qəribi görsəniz, dağ etməyin...

Ə.Yəsəvi məsləhət görürdü ki, insanlar unutmasınlar:

Yetimlər bu dünyada ezilmişdir.
Qariplerin işi çətindir ...
Qariplerin işi daim riyazettir,
Diri deyil, qarip ölü kimidir.

"Divan-i Hikmət"dəki 53-cü hikmət zalımların, zülm edənlərin tənqidinə həsr edilmişdir:

Zalim olub zülm edən, yetim könlünü ağrıdan,
Kara üzlü məhşərdə, qolunu arxada gördüm.

Ə.Yəsəvi sonda belə qənaətə gəlir ki, zülmkar gec-tez öz cəzasına çatacaq. Böyük mütəfəkkir insanlara yolunu azanları düz yola gətirməyi məsləhət görürdü:

Yoldan sapan günahkarları yola yönəlt (54-cü hikmət).

91-ci hikmət nəfs toxluğuna aiddir. Ə.Yəsəvinin fikrincə, insan nəfsinə hakim olmalıdır:

Nəfsin səni son anda kölə eylər.
Ağıllı isən, pis nəfsdən keçmək şikayətçi.
Günahına tövbə eyleyip, ağlayıb yürü,
Giderim deyib, yol başına çatıb dur.

Ə. Yəsəvi insanları dünyadan köç edənlərdən ibrət götürməyi məsləhət bilirdi. Diqqət edək:

Gedənləri görüb, sən də ibrət al,
İbrət alsan, yatdığın yerin olur gül bağçası.

Türk dilini XII əsrdə dünyanın ən inkişaf etmiş dilləri səviyyəsinə yüksəldən böyük türk mütəfəkkiri Əhməd Yəsəvinin irsi, onun mənəvi keyfiyyətlərə yiyələnməyin zəruriliyi və mənfi sifətlərdən uzaq olmaqla bağlı söylədikləri mühüm əhəmiyyət daşıyır. Onları yadda saxlamaq, gənc nəsə çatdırmaq lazımdır.

Ədəbiyyat

1. Qaraoğlu F. Tarixdə iz buraxanlar: Əhməd Yəsəvi. <http://www.baki-xeber.com/siyaset/52510.html>
2. Əhməd Yəsəvi. Divani-Hikmət. Bakı: "Çaşıoğlu", 2004.

АХМЕД ЯСАВИ О ВАЖНОСТИ ОВЛАДЕНИЯ НРАВСТВЕННЫМИ КАЧЕСТВАМИ резюме

В статье рассказывается об идеях Ахмеда Ясави про нравственных качествах. Отмечается, что Ахмед Ясави – один из самых ярких личностей турецкой литературы и славился очень набожным человеком. С него надо было брать пример и боготворить. Поэтому его труды богаты воспитательными идеями. В данной статье автор исследует идеи Ахмеда Ясави о важности овладения моральными качествами.

AHMED YASAVI ABOUT THE IMPORTANCE OF CALLING MORAL QUALITIES summary

The article tells about the ideas of Ahmed Yasavi about moral qualities. It is noted that Ahmed Yasavi is one of the most prominent personalities of Turkish literature and was famous for a very pious man. I had to take an example from him and idolize. Therefore, his works are rich in educational ideas. In this article, the author explores the ideas of Ahmed Yasavi about the importance of mastering moral qualities.

MƏKTƏBƏQƏDƏR DÖVRDƏ UŞAQLARIN İNKİŞAFINDA MƏNƏVİ TƏRBIYƏNİN ROLU

Almaz Əhmədova,

ADPU-nun Məktəbəqədər təhsilin pedaqogika və metodikası
kafedrasının baş müəllimi

Açar sözlər: məktəbəqədər dövr, şəxsiyyət, milli-mənəvi dəyərlər, keyfiyyətin yüksəldilməsi, mənəvi tərbiyə, əməkdaşlıq, sosial mühit;

Ключевые слова: дошкольный этап, личность, национально-нравственные ценности, повышение качества, эмоциональное воспитание, сотрудничество, социальная среда;

Key words: preschool stage, the person, national-moral values, emotional upbringing, developing environment, cooperation, social environment.

Şəxsiyyətin formalaşmasının, gənc nəsəlin cəmiyyət üçün hazırlanmasının mühüm mərhələlərindən biri məktəbəqədər yaş dövrüdür. Uşaqların həyatının ilk illərində fiziki, əqli, mənəvi, estetik inkişafın düz gün qurulması, onların məktəbə hazırlanmaları sahəsində məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin üzərinə böyük vəzifələr düşür.

Bu vəzifələr baxımından müstəqil Azərbaycan Respublikasının təhsil sistemində əsaslı islahatlar gedir. Təhsilin məzmunu, forma və metodlarında milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərlərə əsaslanmaqla ciddi dəyişikliklər aparılır. Belə bir dövrdə respublikanın ən kiçik vətəndaşlarının təlim-tərbiyəsi, onların məktəbə hazırlanmaları prosesinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Gələcək vətəndaşın şəxsiyyət kimi formalaşması isə təhsil sisteminin ilkin pilləsi olan məktəbəqədər müəssisələrdə qoyulur.

Məktəbəqədər təhsilin məzmununun yenilənməsi bu gün aktual problem kimi qarşıda durur və bu sahədə müəyyən işlər görülür.

